

**ЛОГОРСКИ ЈЕЖ
ПОГОВОР**

Посебно место у нашој периодици заузимају часописи и листови у рукопису, умножени под индигом или литографисани, а који због свог малог „тиража“ представљају праве раритете. Они су настали у временском периоду од седамдесетих година прошлог века до краја другог светског рата, и то под такозваним ненормалним условима: у концентрационим, заробљеничким и војним логорима, на линији фронта, у илегалству и конспирацији, у затворима, у средњошколским и студентским круговима, друштвима, каванама, односно на свим оним местима где су се скупљали истомишљеници, спремни да кажу и слободнију политичку, хумористичку и сатиричку реч, или да подсети, подуче или просто забаве своје читаоце. Иако рукописни, уникатни или у малом броју примерака, имали су своје јавно дејство, функцију, ишли су од руке до руке.

Њихова вредност није била уједначена. Некада су их уређивали и сарађивали у њима угледни писци, а некада лица без публицистичког и књижевног дара, а некада опет средњошколци који су „опробавали перо“, с мање или више успеха, пре него су стекли храброст да своје прилоге пошаљу познатијим гласилима. Ипак, без обзира на књижевни и публицистички квалитет, ови часописи и листови имају извесну вредност као документ и сведочанство једног времена и средине.

Посебно је питање сарадника и уредника рукописне периодике. Готово је редовна појава да је у њој број малих писаца већи од оних значајнијих. Најчешћи је био случај да се њихова новинарска и књижевна делатност и активност свела само на та гласила. Сарадници су тада редовно припадали одређеном сталежу и професији. У таквим случајевима обично су књижевни прилози попримали извесну некњижевну функцију. Међутим, могу се наћи примери да су се у овој периодици јављала и имена која су већ била стекла књижевни, публицистички и друштвени углед.

Карактеристичан је за ову врсту публикација сусрет у истој „равни“ прилога о непосредним збивањима, текстова насталих у тренутку објављивања, и оних прилога који су у публикацију доспели уредниковим одабирањем, а стваралачки су продукт друге епохе и средине. Том реалношћу укрштања није нарушен један од основних принципа периодике – информативност и савременост. Али се отвара питање које је од крупнијих имена директно сарађивало у периодици о којој је реч, а које је доспело на њене странице „преписивањем“ сарадника по сећању.

У рукописној збирци Народне библиотеке Србије чува се двадесетак наслова оваквих раритета, и то: „Камила“ (Нови Сад, 1874), „Коб“ (Београд, 1875), „Нада“ (Београд, 1875), „Семинарац“ (Београд, 1875), „Ђаволан“ (Крушевац, 1892), „Венац слоге“ (Београд, 1896-1897), „Клин“ (Пожаревац, 1900), „Сатир“ ((Без м.), 1903), „Кадикејски гласник“ (Кадикеј, 1912), „Ен авант - Напред“ (Бизерта, 1916), „Антиена“ (Солун, 1916), „Пулс“ (Ашах, 1916), „Рововац“ (Рововска Коса, 1916), „Скерлић“ (Узес (Гард), 1916-1917), „Омладина“ (Корзика, 1917), „Српски орлић“ (Корзика, 1917), „Српски глас“ (Гредиг, 1917-1918), „Клепетуша“ (Без м. и дат.), „Добровољни заробљеник“ (Аверса, 1941), „Добошар“ (Београд, 1941) и „Логорски јеж“ (Оснабрик, 1944).

У свим овим публикацијама поред наслова и поднаслова постоје или се истраживањем могу утврдити: место и година излажења (настанка, писања), годиште, свеска, ритам излажења (месец, дан), формат и обим. Материјал од кога су рађене врло је различит: писане су оловком, мастилом и тушем; литографисане су и под индигом умножене; хартија им је штампарска и обична, у табацима и ђачким свескама, па и дебља, картонска; често су илустровани цртежима и карикатурама, црнобелим и у боји.

Логорски јеж

У Оснабрику, у једном од највећих заробљеничких логора другог светског рата у коме су били смештени заробљени југословенски официри, деловала је јака партијска организација, с циљем да паралише утицај профашистичких елемената. Редови партијаца и књижевника лево оријентисаних нарочито су ојачали маја 1942. године, када су у Оснабрик, као у сабирни логор, стигли заробљеници и из неких других логора. На окупу су се нашли политички и књижевни радници: Никола Милановић, Пера Ивковић, Никола Милићевић, Слободан Тирић, Миленко Филиповић, Никола Вујановић, Симо Караоглановић, Миле Виторовић, Дејан Лапчевић, Милош-Миша Царевић, Бошко Бабовић, Ото Бихаљи-Мерин, Станислав Винавер, Арпад Лебл и други.

Један од својеврсних облика отпора према непријатељској пропаганди (у логоре су стизали профашистички листови: „Коло“, „Ново време“ и „Обнова“) биле су публикације у рукопису, тајно уређиване и израђиване у логорским баракама и растуране „испод руке“ међу заробљеницима. Све је почело од усмених новина и билтена (Душан-Дуда Тимотијевић и Милан Богдановић) већ од априла и маја 1941. године у пролазним логорима.

У оснабричком логору било је више рукописних публикација, у тиражу од једног до највише десет примерака; исписивана су периодична гласила: „7“, „37“, „Весник“, „Кружок“, „Гласник књижевне групе“, „Фармацеутски гласник“, „Гласник економиста“, „Позоришни алманах“, „Галама“, „Попара“, „Ново време“ и „Логорски јеж“ – и књиге: **Ми данас**, **Одабране странице**, **Наши логорски песници и Стихови Свете Мусулина**. У логору Баркенбриге (у Померанији), у који су крајем 1944. године из разних логора, па и из оснабричког, пребачени заробљеници „непожељни за логорске управе“, доминантну улогу имао је „Дванаести час“ (Симо Караоглановић, Ото Бихаљи-Мерин, Дејан Лапчевић, Милан Богдановић, Стеван Јаковљевић, Милан Бартош и др.). Приликом пребацивања из логора Баркенбриге у логоре Алексисдорф и Фалингбостел, „под тешким условима пешачења“, југословенски официри су исписивали „Билтен“. Доцније, када су ослобођени, у англо-америчкој зони у Западној Немачкој, они су наставили израду овакве врсте публикација (билтени, леци), којима су позивали бивше ратне заробљенике да се врате у домовину. Најзначајнији листови у то време, али штампани и у релативно великим тиражима, били су: „Нова Југославија“ (Живан Митровић, Радул Плазанић, Светозар Радојчић, Маријан Филиповић, Никола Ставридис и др.) и „Глас – ослобођених ратних заробљеника“ (Симо Караоглановић, Миле Виторовић, Пера Ивковић, Војин Гузина и др.). Последња рукописна публикација „Билтен“ (Тихомир-Тића Марковић) „излазила“ је у возу за Осиек, којим су се ратни заробљеници враћали у земљу.

Под уредништвом апотекара и аматерског сликара Бранка Краиновића, и у техничкој изради Драгомира-Шарла Живковића, рукописни лист „Логорски јеж“ покренут је 8. априла 1944. године у Оснабрику. Иако би за данашњег читаоца било занемљиво да зна имена свих лица која се крију иза псеудонима, иницијала и анонимних текстова и илустрација, даље трагање за њима не чини се неопходним, јер је најцелисходније да се „Логорски јеж“ посматра као производ колективног духа оног знатног дела заробљеника који су испољавали своје борбено антифашистичко опредељење. Треба подсетити да на домаку нацистичке тортуре нису само уредници и сарадници држали „главу у торби“, него и они који су растурали и читали овај хумористички, иронични и сатирични лист.

Када се пође од услова у којима је рађен и од оскудних средстава са којима су логораши располагали, „Логорски јеж“ није био толико примитиван колико би се то могло очекивати. На танком картону текстови су исписивани тушем и мастилом, а карикатуре су насликане акварелом; број страна и формат нису увек били исти. Лист је излазио „када је хтео“, у тиражу од два примерка. Сачувано је пет првих бројева, од шест колико их је укупно изашло, а које је уредник Краиновић предао Народној библиотеци Србије 1952. године.

Назив рукописног листа „Логорски јеж“ није био случајан; њиме су покретачи хтели да нагласе да ће њихови политички ставови и поруке бити у континуитету са прилозима предратног, лево оријентисаног „Ошишаног јежа“. „Логорски јеж“ је имао своје сталне рубрике, и то: **Политички преглед, Војни преглед, Вести из иностранства, Књижевна страна** и др. У њима је отворено и са пуно оптимизма коментарисано савезничко напредовање на свим фронтovima, посебно су истицани успеси народноослободилачке војске у Југославији, предвиђан је скори пораз Немачке и њених савезника. Готово све вести биле су врло вешто стиховане, духовите, са примесама ироније и сатире на рачун непријатеља. У прегледу политичке ситуације у Европи, исписани су стихови са поентом:

„У Француској већ избори,
а успут се ђубре чисти,
гласаће сви само неће
Кола, Бора, Цион и Сти.“

У обавештењима о војним догађајима у домовини, налази се песма, чија једна строфа, са прокомунистичком симболиком, гласи:

„Вилајету Недић-браће
припрема се смицалица.
Јадни Милан не зна шта ће,
сву ноћ сања дух Ужица.“

Стиховима је углавном испуњена и **Књижевна страна**. Иако они представљају, пре свега, подражавање нашим познатим песницима, чије су стихове логораши знали напамет, не може им се порећи занимљивост и уметнички квалитет. Таква је **Ода чизми**, која има прочишћен израз и особен ритам:

„Поштуј чизму, њом ћеш скротит'
партизана.
Али чизма не сме бити
лакована.
Чизма мора бити груба
бити чврста,
баш к'о шака у песници
са пет прста.“

Не мање успела је и песма **Јежеве бриге** у којој је наглашено да овај лист за све време свога излагања није био у служби окупатора и денунцијаната. У основи њене инспирације била је вера у скору и коначну победу над снагама фашизма.

Насловне странице „Логорског јежа“ од посебног су значаја. Брижљиво рађене, оне су одмах откривале тематску садржину целог броја. Већ овлашни поглед на насловну страницу петог, октобарског броја – на којој је панорама Калемегдана са спомеником Победника, над који се надноси „румен облак“ у виду звезде петокраке – открива симболику ослобођења Београда. Ту су и иронични стихови који поткрепљују овакво „тумачење“ илустрације:

„На Београд румен облак
у брзоне лету лети,
али Недић каже: нама
баш никакво зло не прети.

И Јерезу нашу исто
не збуњују скори дани,
јер Недић ће – кажу они –
„наш“ Београд да одбрани.“

Са сатиричном жаоком су и текстови у повременим рубрикама. На пример, у рубрици **Нове књиге** дат је оглас да су се појавиле књиге: **Основи достављачке службе, I и II део заједно** од Пеце Николића и Аце Машића, **Тајна успеха у животу или како сам постао од краљевог војног изасланика у Софији немачки саобраћајац у Оснабрику** од пуковника Дунића, **Аутобиографија или како сам од париског постао оснабрички денунцијант** од Миодрага Туцаковића; у рубрици **Рекламе** – Биро „Шпијун“ оглашава да „прати, доставља, смешта са гаранцијом“ и да му је директор потпуковник Мојић, са седиштем „вис а вис Командатур“; у рубрици **Огласи** – редакција „агитује“ да се логораша упишу на Антимарксистички течај који води „наш привредни стручњак за воловска питања др Драшковић“; у рубрици **Конкурси** – Српска државна стража тражи седам официра који су „похађали командантске курсеве у заробљеништву или макакву националну школу под окупатором“ и да кандидати „пријаве могу слати и преко редакције Српских илустрованих новина“ у Берлину.

Иако данас, после навршених тридесет и пет година од његовог излагања, читалац не може увек да продре до правог и потпуног тумачења појединих прилога, текстова и карикатура, нарочито оних који су се односили на хронику заробљеничког логора у Оснабрику, „Логорски јеж“ није само редак рукопис, него као документ има шире, функционалније значење. Он може да насмеје и заинтересује и данашњег читаоца, који на његовим страницама лако открива храбре, племените, родољубиве и прогресивне политичке и идеолошке поруке. Међутим, за бивше ратне заробљенике, којима су јасне све његове сатиричне алузије, сусрет са репринтом „Логорског јежа“ значи посебан доживљај и задовољство подсећања на један од видова својеврсног „фронта у жицама“.

Др Александар Пејовић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Владимир Стевановић
Радивоје Ивановић
Др Александар Пејовић
Вукосава Бргуљан
Петар Цвијић
Коча Шћеповић

ПРЕВОДИОЦИ

Мирјана Матарих-Радованов, енглески
Бисерка Рајчић, руски
Јелена Јелић, француски

САВЕТНИК

Симо Караоглановић

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Радивоје Ивановић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Коча Шћеповић

ЗА ИЗДАВАЧЕ

ЗОРАН СИМИЋ, ВЛАДИМИР СТЕВАНОВИЋ,
директор НИШПРО „Јеж“ управник Народне библиотеке Србије

ИЗДАВАЧИ

Новинско-издавачка и штампарска
радна организација
„Јеж“,
Нушићева 6/IV, Београд

Народна библиотека Србије,
Скерлићева 1, Београд

Штампа:

„Глас“, Влајковићева 8, Београд

Тираж: 1000 примерака

Београд, април 1979.

